

KATHOLIEKE PARTIJ EN V.B. Vóór 1936 bestond er geen centraal georganiseerde katholieke partij, met een voorzitter en een bestuur, een officieel programma en een jaarlijks congres, enz. Er bestond sinds 1921 een confederatie van vier organisaties onder de naam Katholieke Unie, maar daarvoor ontbrak zelfs dat. En toch was de katholieke partij een realiteit al van vóór 1830; ze was een even grote realiteit als de V.B., die ook geen voorzitter en geen lidmaatschap kende. En met de liberale partij was het net zo. Alleen de Belgische Werkliedenpartij (BWP) was al van 1885 af landelijk georganiseerd. Onder de katholieke partij moesten we dus verstaan het geheel van de politiek-katholieke opiniegroep: aanhangers, lokale en nationale notabelen, pers en verenigingen, geestelijkheid en episcopaat, de universiteit van Leuven, parlementariërs en regeringen. Die opiniegroep vormde een partij, want ze sloot zich aaneen voor de strijd om de macht, in dienst van bepaalde ideologische en materiële belangen, zoals het godsdienstonderwijs en de bescherming van de landbouw. Het is dus ook mogelijk de houding van deze opiniegroep of partij tegenover de V.B. te bepalen.

1. VAN UNIONISME NAAR SCHOOLSTRIJD.

In 1840 betrad de V.B. het politieke terrein met haar eerste petitionnement. „In 't algemeen”, zo schreef de Gentse organisator Ferdinand Snellaert. „schijnt het dat de katholieken van onze zaak de hunne willen maken.” En zijn Antwerpse vriend Jan de Laet ging ermee akkoord: „Wees voorzichtig met de maçons [de liberalen] en zeg hun niet te veel, ze zullen ons niet bijstaan, wees daar zeker van; ik heb liever voor het ogenblik met de katholieken te varen”. In de pers kregen de flaminganten steun van katholieke, neutrale en orangistische bladen, maar van geen enkel liberaal, integendeel.

In die situatie moesten mannen als Snellaert en De Laet, wier hart zeker aan de liberale kant lag, hun keus maken. En ze moesten in elk geval „met iemand varen”, want het meerderheidsstelsel in de verkiezingen liet toen niet meer dan twee partijen toe. Zij trachtten aan het dilemma te ontsnappen door te verklaren dat de V.B. buiten de partijen stond en dat ze bij verkiezingen telkens de meest Vlaamsgezinde kandidaat zou steunen, om het even van welke richting. In feite was dat gewoonlijk een katholieke kandidaat. Zo was de V.B. een factor die het unionisme versterkte in een tijd waarin dit hoe langer hoe meer een katholiek voorkomen kreeg. De beweging leunde in feite aan bij de katholieke partij en versterkte daardoor de Vlaamsgezindheid in die partij. Aan de andere kant verscherpte dat de liberale onverschilligheid tot tegenkanting. Met andere woorden, er

deed zich in beide partijen een sneeuwbaaleffect voor.

Van onze tijd uit gezien lijkt het verschil tussen de twee partijen in het midden van de 19de eeuw niet groot. Geen van beide wilde een radicale vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen, waar zelfs de flaminganten niet van durfden dromen. Maar de katholieke was meer geneigd om in Vlaanderen aan het Nederlands óók een plaats of plaatsje te geven, naast het Frans, in de openbare besturen, het middelbaar en het hoger onderwijs, het toneel, de literatuur en de geschiedschrijving. In die zin onderscheidden zich B.T. de Theux, die regeringsleider was van 1834 tot '40, naast parlementariërs als P. de Decker, J.-B. Coomans, B. Dumortier (een Waal die door Roeselare werd afgevaardigd) en C. Rodenbach (een oudoom van Albrecht Rodenbach; deze zou Vlaamsgezind worden, zowel van huis uit als onder invloed van zijn leraren).

Het verschil tussen beide partijen was niet groot genoeg om te beletten dat er een minderheid van flaminganten van 1846 af openlijk partij koos voor de liberalen, vooral voor de vooruitstrevende vleugel daarvan, de radicalen. Maar wel schaarde omstreeks 1854 zowel in Brussel en in Gent als in Antwerpen de meerderheid van de flaminganten zich achter de katholieke-unionistische partij en hielp deze opnieuw aan de macht. In Gent erkende het nieuwe gemeentebestuur, als eerste grote stad, het Nederlands als een officiële taal. De regering-P. de Decker deed echter niet veel meer dan een officiële Grievenscommissie aanstellen en een aantal Vlaamsgezinden benoemen, zodat de ontgoocheling achteraf groot was.

In 1857 ging het unionisme ter ziele, en beide partijen organiseerden zich op lokaal en arrondissementeel vlak in kiesverenigingen. De flaminganten moesten kleur bekennen. Een groot aantal die van liberale origine waren, stonden in het katholieke kamp, omdat ze daar het meest Vlaamsgezindheid vonden, zoals Lucien Jottrand, Jan de Laet, August Snieders. Tijdens haar dertienjarige oppositie tot 1870 viel het de katholieke partij gemakkelijk om de Vlaamsgezinde kaart te spelen en tegelijk de democratische kaart. Dat deed ze o.a. met de bedoeling de Vlaamsgezinde radicale liberalen en de beginnende arbeidersbeweging tot zich te trekken. Ze riep op tot een nieuwe „unie van de opposities zoals in 1830, tegen de fransgezinde doctrinaire regering”. Die politiek leidde tot belangrijke successen. Een aantal liberale flaminganten kwam min of meer openlijk naar het katholieke kamp over, zoals Ferdinand Snellaert in Gent en bijna de hele Antwerpse groep. Voor het eerst werden flamingantische volksvertegenwoordigers gekozen voor wie de Vlaamse kwestie een hoofdzaak of de hoofdzaak was in hun politieke activiteit, zoals Pieter de Baets in Gent, en vooral Jan de Laet, Lodewijk Gerrits en Edward Coremans in Antwerpen; de laatste zou een halve eeuw lang de taalwetgeving stuwten. Het stadsbestuur van Antwerpen werd geleidelijk vernederlandst door de Meetingpartij.

Toen de katholieken van 1870 tot '78 weer de regering in handen kregen, waren ze het aan zichzelf verplicht wetten uit te vaardigen die het gebruik van het Nederlands in rechtspraak en bestuur waarborgden. Het principe zelf van een taalwet-

geving werd verdedigd door de hele katholieke pers, ook de Waalse, maar bestreden door de liberale pers, ook de Nederlandstalige dag- en weekbladen van Antwerpen, Gent en Brugge; alleen enkele radicale weekbladen toonden zich nog Vlaamsgezind in het linkse kamp, zozeer was aan weerszijden de houding tegenover de V.B. tot een partijstandpunt geworden. Geen wonder dat die eerste taalwetten erg fragmentarisch bleven, onder de remmende invloed van de regering en gezien de grote bereidheid tot compromissen, zelfs van mannen als Dumortier en De Baets.

De censusverlaging voor de provinciale en de gemeentelijke verkiezingen, die de katholieke meerderheid in 1871 tot gevolg had gehad, opende nieuwe kansen voor de Vlaamsgezinden inzake de vernederlandsing van de plaatselijke en gewestelijke besturen. Zo heeft Pieter Daens zijn eerste sporen verdiend door in 1872 een Vlaamsgezind katholiek schepencollege aan de macht te helpen brengen in Aalst en er de stedelijke administratie te doen vernederlandsen. Dezelfde verkiezingen brachten in Antwerpen opnieuw de liberalen op het stadhuis, die het vernederlandsingwerk van de Meeting weer gedeeltelijk afbraken. Elders, zoals in Brugge en in Kortrijk, lieten katholieke meerderheden nog tientallen jaren alles in de Franse stijl. Ook in de provincieraden waar de katholieken het overwicht hadden, besliste alleen Antwerpen in 1872 tot vernederlandsing van zijn administratie. Een liberaal gemeentebestuur dat zijn administratie vernederlandst heeft, is ons niet bekend.

De jaren 1874-'81 betekenden een inzinking van de politieke V.B., samen met de democratische stroming onder de kleine burgerij. De tegenstelling tussen katholieken en liberalen vroeg hoe langer hoe meer de aandacht en resulteerde in de schoolstrijd van 1879 en volgende jaren. De herleving manifesteerde zich in de gedeeltelijke vernederlandsing van het officieel middelbaar onderwijs in 1883, de enige taalwet waarin de liberale partij ooit een belangrijk positief aandeel had. Haar uitbreiding van het kiesrecht voor gemeente en provincie in hetzelfde jaar verbeterde de omstandigheden voor de flaminganten om op de openbaren besturen druk uit te oefenen. Maar vooral dat de katholieke partij in 1884 aan de regering kwam – en wel alléén voor dertig jaar – schiep een gunstig klimaat. De stichting van de Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde door de regeringsleider August Beernaert toonde dat al onmiddellijk aan. Dat de V.B. deze kansen heeft kunnen waarnemen, dankt ze vooral aan haar studentenbeweging.

2. KATHOLIEKE REGERINGEN 1884-1914.
De geestelijken die van het begin af de trouwste verdedigers van de volkstaal waren geweest, hadden het hele vrij middelbaar en normaal onderwijs in handen. Geen wonder dat het een brandpunt van de V.B. werd, samen met de Leuvense universiteit. Van 1883 af organiseerden de „studenten” – in feite ging het vooral om leerlingen uit het secundair onderwijs – naast hun activiteiten in eigen kring ook gouddagen en landdagen, d.w.z. langdurige meetings die grote weerklank kregen in de pers en een motor werden voor de politieke V.B. in het algemeen, dank zij de medewerking van volwassenen, waaronder ook enkele liberale groe-

pen. Het ritme van de taalwetgeving versnelde aanzienlijk, al bleef ze even fragmentair als tevoren.

Zowel de katholieke partij als de V.B. werden fundamenteel veranderd door de grondwetsherziening die het meervoudig algemeen stemrecht invoerde (november 1890 - oktober '94). Zoals de socialisten met de radicaal-liberalen aan de andere kant, zo zetten de sociaal-katholieken met de katholieke flaminganten onmiddellijk de wedloop in naar de toekomstige kiezer, en breidden ze hun activiteit uit tot in de kleine stadjes en op het platteland. Van 1885 af had Charles Woeste een Federatie van Conservatieve Verenigingen geïnspireerd; daarnaast werden nu de Belgische Boerenbond, de Belgische Volksbond (voorloper van het Algemeen Christelijk Werkersverbond) en de Vlaamsche Katholieke Landsbond opgericht, die evenzeer op de openbare mening, het parlement en de regering druk wilden uitoefenen door hun programma-verklaringen en hun jaarlijkse congressen. In Vlaanderen was heel die christelijke volksbeweging verweven met het flamingantisme dat haar van leiders voorzag, vooral priesters, intellectuelen en onderwijzers die in de studentenbeweging gevormd waren. De verpersoonlijking van die versmelting was Joris Helleputte, die zowel voor de Landsbond als voor de Boerenbond en de Volksbond optrad als voorzitter, die ook als erevoorzitter het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond verdedigde tegen de aartsbisschop, die zijn collegeleerlingen en seminaristen buiten de politiek wilde houden en sinds 1889 in de Kamer een nieuwe impuls aan de taalwetgeving hielp geven. Van 1894 af werd hij daarin bijgestaan door de gekozenen van de christelijke standsverenigingen en door de Brusselse flaminganten Julius de Vriendt en Juliaan van der Linden.

De versterking van de V.B. door de christen-democratie en het meervoudig algemeen stemrecht weerspiegelde zich niet alleen in de geleidelijke vernederlandsing van een aantal provinciale en gemeentelijke administraties, maar ook in de taalwetgeving. Tot dan toe had deze alleen een minimale bescherming geboden aan de Fransonkundige in Vlaanderen, door daar een zekere tweetaligheid te waarborgen. Nu hield ze een principiële gelijkstelling in van beide landstalen (eden in 1894, Gelijkheidswet in 1898), decreeteerde een radicale vernederlandsing in het Vlaamse land (burgerwacht in 1897) of breidde haar toepassingsgebied uit tot Wallonië (krijgsraden in 1899). Hoewel de BWP alleen in de provincies Henegouwen en Luik gekozenen had, heeft zij in het parlement deze taalwetgeving gesteund.

Vele van de meest radicale flaminganten en christen-democraten vielen in 1894 en volgende jaren geleidelijk van de katholieke partij af en verenigden zich in een Christene Volkspartij (z. Daensisme), waarvan de gebroeders Daens de meest bekende figuren werden. Door dit optreden als zweep versnelden ze de democratisering en flamingantisering van de katholieke partij. Zoals deze vroeger, trokken zij nu door hun radicalisme vrijzinnige flaminganten aan, waaronder Julius Mac Leod. Maar tegelijk verzwakte de verdeeldheid de katholieke V.B.: o.a. gingen de Vlaamsche Katholieke Landsbond en het Brusselse dagblad Het Vlaamsche Volk eraan tenonder.

De toepassing van de evenredige vertegenwoordiging bij de parlementsverkiezingen van 1900 af deed de taalwetgeving plotseling stakken. De katholieke regeringsmeerderheid werd sterk verkleind en bovendien gedeeltelijk verschoven van het Vlaamse naar het Waalse land. Daardoor was ze nu veel meer dan tevoren onderhevig aan de anti-waillantische druk van de liberale partij, vooral in Wallonië en Brussel maar ook in heel het Vlaamse land. Al spoedig zou die waillantische druk de steun van de BWF aan de taalwetgeving aantasten. Ook het verzet van de bisschoppen droeg er veel toe bij, dat een wettelijke taalregeling voor het vrij middelbaar onderwijs pas in 1910 kon worden doorgevoerd en dat de verneerlandiging van het hoger onderwijs in 1914 nog pas bij het parlement in behandeling was.

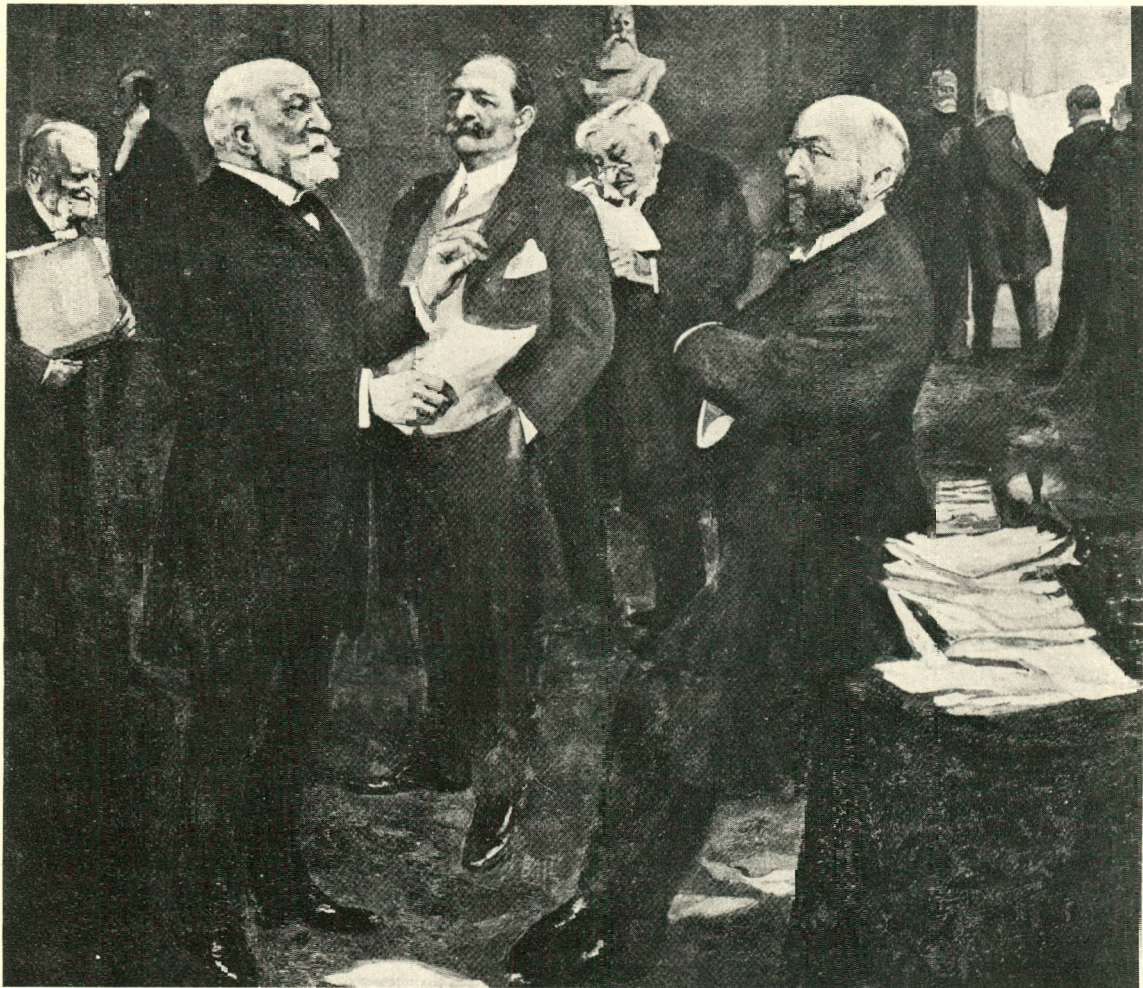
Zijdelings had de evenredige vertegenwoordiging wel een gunstige weerslag, doordat ze het de Vlaamsgezinde arbeiders- en boerenverenigingen gemakkelijker maakte om hun kandidaten op de katholieke partijlijsten geplaatst te krijgen, zoals ze ook de daensistische zweeppartij in leven hield.

Van 1903 af begonnen Vlaamsgezinde christendemocraten door te dringen in de regering, met ministers als Joris Helleputte, Franz Schollaert,

Prosper Poulet en Aloïs vande Vyvere. Tegelijk ging er in het parlement een nieuwe stuwkracht uit van de opvolgers van de oude Edward Coremans, Frans van Cauwelaert en Alfons van de Perre.

Onder de jongeren groeide twijfel over de juistheid van de weg die de ouderen hadden ingeslagen sinds 1890, nl. de verstrengeling met de christelijke sociale beweging. Bewees de stagnatie van de taalwetgeving niet dat de flaminganten teveel aandacht besteedden aan arbeiders- en boerenorganisaties, drankbestrijding, volksbibliotheken, ziekenfondsen en noem maar op? Dat ze zich moesten concentreren op een radicale, nationalistische Vlaamse strijd? Heel weinig ouderen, maar veel jongeren zouden deelnemen aan het activisme, en toen in 1919 de evenredige vertegenwoordiging werd doorgevoerd zoals we die nu nog kennen, stond er meteen een aanhang gereed voor een specifiek-flamingantische partij (o.a. het vroegere daensistische publiek).

De Eerste Wereldoorlog maakte tijdelijk de scheidslijnen tussen de partijen minder belangrijk, al bleven ze reëel. De liberalen en de BWP werden geleidelijk opgenomen in de regering van Le Havre, ondanks het verzet van flamingantische kant – ook door linksen als Julius Hoste sr. ! – die

Avant l'Interpellation, photographie par H. Lemaire (1909). Van links naar rechts: Ch. Wauters, J. Hellens, A. Delbeke, A. Beernaert en J. Davignon.

daarvan een verzwakking van de Vlaamse positie in de regering vreesden. Inderdaad hebben de linkse ministers daar een nadelige invloed uitgeoefend, wanneer de regering stelling moest nemen i.v.m. het activisme, de frontbeweging en de naoorlogse aanpak van het Vlaamse vraagstuk. In het activisme werkten ook flaminganten van verschillende herkomst samen, van katholieke zijde o.a. de volksvertegenwoordiger Adelfons Henderickx, de oudvolksvertegenwoordigers Flor Heuvelmans, Lodewijk Dosfel en vooral August Borms; van daensistische kant o.a. Hector Plancquaert.

Toch is het opvallend dat de katholieke deelname aan het activisme lang niet in verhouding stond tot het massale katholieke overwicht in de vooroorlogse V.B.; daarin hebben duidelijk drie factoren invloed uitgeoefend. De katholieken waren sinds 30 jaar aan de macht en de flaminganten hadden in die partij heel wat te vertellen, terwijl de linkse flaminganten gefrustreerd waren, én als linksen door hun 30-jarige oppositie, én als flaminganten, daar ze in hun partijen geen voet aan de grond kregen. De besliste tegenstand van de geestelijkheid, o.l.v. kardinaal Mercier, tegen elke collaboratie, heeft ook vele katholieken van het activisme verwijderd gehouden. Integendeel vormden katholieken de overgrote meerderheid in de frontbeweging, en al nam die mettertijd ook vrijzinnigen op, haar dagblad *Ons Vaderland* was duidelijk godsdienstig.

3. **BESLUIT.** We willen er de nadruk op leggen, dat de verhouding tussen de politieke partijen en de V.B. voor de Eerste Wereldoorlog alleen begrepen kan worden in het licht van het toen geldende kiesstelsel: vooreerst de beperking van het kiesrecht tot de welgestelden tot 1894, en gedeeltelijk nog langer; vervolgens de afwezigheid van evenredige vertegenwoordiging tot 1900, toen ze ook nog maar heel onvolledig werd ingevoerd. Dat maakte dat er geen levenskansen waren voor een specifiek flamingantische partij, die onder ons tegenwoordig kiesstelsel geboren zou zijn zodra de V.B. een ietwat belangrijke aanhang had. De flaminganten moesten integendeel kiezen voor een van de grote partijen. Degene die van het begin af het meest Vlaamsgezind was, de katholieke, trok voortdurend flaminganten uit het andere kamp aan, zoals later het daensisme zou doen, tussen beide oorlogen de fronters en nationalisten, en daarna achtereenvolgens de Christelijke Volkspartij en de Volksunie. Daar juist de democratische vleugel van het liberalisme het meest Vlaamsgezind was, werd die het meest afgeroomd. Dat heeft er veel toe bijgedragen, dat er in Vlaanderen een krachtige christen-democratie ontstond, die de voornaamste drager werd van de tevoren kleinburgerlijke V.B. onder de volksmassa. Maar het heeft er ook toe geleid, dat liberalisme en socialisme in Vlaanderen, op uitzonderingen na, on-Vlaamsgezind gebleven zijn. De overgang van vele linkse flaminganten naar rechts heeft natuurlijk ook de samenwerking van de Vlaamsgezinden over de partijgrenzen heen belemmerd, omdat mensen als Julius Vuylsteke en Max Rooses terecht vreesden dat zulk een samenwerking zou leiden naar nieuwe deserties. Toen door het daensisme de katholieke flaminganten zelf verdeeld raakten, verzwakte die vrees en werd de samenwerking gemakkelijker.

Maar vormde het taalvraagstuk voor de katholieke partij wel een belangrijk programmapunt? Bewijst de afscheuring van de daensisten niet het tegendeel? Ja, voor wie stelt dat de afscheuring van de communisten bewijst, dat het arbeidersvraagstuk géén belangrijk programmapunt was voor de BWP. De daensisten scheurden zich af om drie hoofdbelangen: het Vlaamse, dat van de boeren en dat van het vrij onderwijs. Welnu, niemand zal ontkennen dat de landbouw en het vrij onderwijs de katholieke partij aan het hart lagen. Van ongeveer 1860 af was „de moedertaal” niet meer alleen in Antwerpen en Gent, maar in het Vlaamse land in zijn geheel genomen, één van de hoofdthema's van de katholieke politiek. We hebben beschreven hoe het belang ervan terugweek in de jaren 1874-'81, om dan opnieuw naar de voorgrond te dringen en door de christen-democratie nog meer nadruk te krijgen.

LITERATUUR: L. Wils, *Tussen taalstrijd en arbeidersbeweging: de „onafhankelijke volkspartij” in de jaren 1860*, in *Bijdragen tot de geschiedenis inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*, jg. 44, nr. 4 (1961, p. 147-184); - L. Wils, *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek* (1963); - L. Wils, *De oorsprong van de kristendemokratie. Het aandeel van de Vlaams-demokratische stroming* (1963); - L. Wils, *De politieke oriëntering van de Vlaamse beweging (1840-1857)* (1963); - L. Wils, *De verhouding tussen Vlaamse beweging en arbeidersbeweging in Gent*, in *Verslagen en Mededelingen van De Leiegouw*, jg. 14, nr. 2 (*Gedenkboek F.A. Snelaert*, 1972, p. 199-225); - *De houding van de politieke partijen tegenover de Vlaamse beweging in de 19^e eeuw. Persstudies* (onder leiding van L. Wils), in *Standen en Landen*, LIX (1972).

LODE WILS

4. VAN DE EERSTE WERELDOORLOG TOT 1929. De katholieke partij die na de Eerste Wereldoorlog in het Belgisch Parlement terugkwam, was een partij die, nog voor dit door de verkiezingen van 1919 werd bevestigd, een flink stuk van haar macht moest prijsgeven. Het is inderdaad duidelijk dat de zware naoorlogse problemen slechts door deelneming aan de regering van de andere partijen, ook de Belgische Werkliedenpartij (BWP), aangepakt konden worden. De staatsmanskunst van de katholieke leiders heeft het niettemin mogelijk gemaakt dat er aan deze nationale samenwerking geen al te grote offers, inzonderheid op het vertrouwde onderwijsterrein, behoeften te worden gebracht. Tot aan de Tweede Wereldoorlog bleef de partij overigens een vrij los georganiseerde politieke machtsgroep zonder programma, dat die naam verdiende. Weliswaar kwam er in 1921 een soort eenheidsorganisatie, de Katholieke Unie, waarin de standenorganisaties ter gelegenheid van de verkiezingen met eenheidslijsten voor de dag kwamen, maar in feite strenden deze organisaties elk voor soms tegenstrijdige politieke doelstellingen. Pas na de electorale ramp van 1936 werd er ernstig werk gemaakt van de reorganisatie van de partij, wat uiteindelijk zou leiden tot de vorming van een Katholiek Blok, samengesteld uit de Katholieke Vlaamsche Volkspartij (KVV) en de Parti Catholique Social (PCS), beide geleid door een directorium, waarvan het gezag eerder theoretisch dan reëel zou blijken. Voor een goed begrip van de politieke evolutie is het belangrijk te vermelden dat de parlementsleden van deze partij tot 1925 slechts voor een derde tot de groep van de „democraten” zouden behoren, een groep die later ongeveer de helft van de fractie zou omvatten. Tenslotte moet hier gewezen worden op de telkens

weer doorslaggevend blijkende invloed van de Belgische bisschoppen, die herhaaldelijk en krachtig de nadruk hebben gelegd op de noodzaak van politieke eenheid der katholieken.

Waar de invoering van het enkelvoudig algemeen stemrecht ook voor flaminganten de mogelijkheid schiep om het met een eigen politieke formatie te proberen, werd het voor de aanhangers van de katholieke partij een dwingende opdracht aan de kiezer een samenhangend en realiseerbaar programma ter oplossing van de Vlaamse kwestie voor te leggen. Dit programma werd het tijdens de oorlog geformuleerde Minimumprogramma van Frans van Cauwelaert e.a., dat onder invloed van de hiertoe op touw gezette Katholieke Vlaamsche Landsbond in de periode 1919-'21 door de Vlaamse standenorganisaties en federaties van de Katholieke Unie werd aangenomen. Het theoretisch aannemen van dit Minimumprogramma betekende echter geenszins dat bij alle gekozenen ook de dwingende politieke wil aanwezig was om dit programma te verwezenlijken. Onder druk van de Landsbond zouden er toch bij elke verkiezing meer Vlaamsgezinde mandatarissen een parlamentszetel veroveren. De „bekering” tot de V.B. van de gezaghebbende minister Prosper Poulet betekende in de eerste naoorlogse jaren ontegenzeggelijk een versterking van het Vlaamse kamp, terwijl het ontslag van Alfons van de

SINJOREN

ANTWERPEN BOVEN!

Stemt boven den naam van uwen Burgemeester

Dr Frans VAN CAUWELAERT

ONDER NUMMER 2

DE VEREENIGDE KATHOLIEKEN

Aanplakbiljet voor de Antwerpse gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1926.

Perre in 1921 even zeker een gevoelige verarming was.

Onomstreden leider van de katholieke flamingan-

tische parlementsleden was tot ver in de jaren dertig Frans van Cauwelaert. Strijdgenoten in de voorste rij waren in deze periode Edmond Rubbens, Philip van Isacker, Gustaaf Sap, Hendrik Marck; later zouden ook Edgard de Bruyne, August de Schryver, Paul Willem Segers en Gaston Eyskens naar voren treden. Meer dan de leider Frans van Cauwelaert zelf was Rubbens in deze periode de theoreticus en polemist van de fractie, vooral in de eindeloze en vaak weinig verkwikkelijke polemieken met de Vlaams-nationalisten. Het persorgaan van de groep was De Standaard, die dag na dag de ideeën van de minimalisten propageerde.

Met het doel overleg te plegen over de te volgen tactiek kwam bij de opening van de parlementaire zittingstijd 1919-'20 de Katholieke Vlaamsche Kamergroep tot stand. De aantekeningen van de secretaris Philip van Isacker zijn een kostbare bron van inlichtingen voor de historicus die deze periode wil bestuderen.

De eerder bescheiden resultaten van deze parlementaire actie, althans in de eerste jaren, zijn het voorwerp geweest van ongemeen scherpe kritiek, die in de hitte van de politieke strijd ver de grens van het behoorlijke heeft overschreden. Bij de beoordeling van deze strijd dient men evenwel rekening te houden met de historische context waarin de strijd diende te worden geleverd. Vooreerst was de Vlaamse kiezersmassa in die jaren beslist niet zo Vlaamsgezind als de flaminganten het wel gewent hadden. De franskiljonse en conservatieve kringen beschikten over voldoende macht om deze massa nog jarenlang negatief te beïnvloeden, daarbij aanvankelijk ook gebruik makend van het odium dat het activisme aan de hele V.B. scheen te hebben bezorgd. Bovendien vergden de regels van het parlementaire spel een behoorlijke partijdiscipline, in dit geval ten gunste van een katholieke partij, waarin naar het oordeel van menig historicus het Belgisch-nationaal saamhorigheidsgevoel in die jaren een even belangrijke factor was als de confessionele binding. Dat deze partij voortdurend regeringsverantwoordelijkheid droeg, maakte partijdiscipline des te meer noodzakelijk. Overigens behoorde het tot de ideologie van de aanhangers van het Minimumprogramma dat de Franstaligen van het goed recht van de Vlamingen overtuigd worden. Bij elke debat over taalwetsontwerpen zouden de katholieke flaminganten daarom in het Frans spreken en zij beschouwden het telkens weer als een succes als een aantal Franstaligen hun voorstellen steunden. Het behoorde echter evenzeer tot de politieke praktijk elke verwezenlijking, hoe gering ook, als een grote overwinning voor te stellen, een gebruik waarbij de waarheid wel eens geweld werd aangedaan. Dat de leden van de Vlaamse rechterzijde niet altijd het onderste uit de kan eisten, moet tenslotte mede toegeschreven worden aan de persoonlijke ambitie die – en dat hoeft niet per se als pejoratief te worden beschouwd – een aantal van haar belangrijkste figuren tot gematigdheid aanzette.

Herhaaldelijk is het optreden van de Katholieke Vlaamsche Kamergroep het voorwerp geweest van verreikende polemieken. Rondom het eerste politieke gebeuren na de Wapenstilstand, de gesprekken van Loppem, waar de Vlaamse problematiek

niet ernstig ter sprake kwam, werd zelfs de mythe van het „verraad van Loppem” geweven. Historisch onderzoek heeft uitgemaakt dat er van verraad geen sprake geweest kan zijn, omdat Frans van Cauwelaert eenvoudig niet in Loppem geweest is, evenmin als Alfons van de Perre en Camille Huysmans, die geen van allen op dat ogenblik gezag in regeringskringen hadden. De troonrede van Albert I op 22 november 1918 leek Van Cauwelaert een afschepen van de Vlamingen met een vage belofte voor een verre toekomst. In de jaren onmiddellijk na de oorlog zou eerst de buitenparlementaire V.B. in kracht moeten winnen, voordat de weerklank daarvan tot het parlementair halfroond doordrong. Een voorteken van de komende strijd was ongetwijfeld de beroemde interpellatie van de drie Van's (Van de Vyvere, Van de Perre, Van Cauwelaert) van 14 tot 22 mei 1919, een parlementair incident dat politiek weinig weerslag had, maar dat de publieke opinie in Vlaanderen hevig beroerde.

De Vlaamse parlementsleden zouden er vóór 1928 niet in slagen het aantrekkelijke Minimumprogramma waar te maken. Aanvankelijk was overigens de kloof die hen van de Fronters scheidde, beslist niet zo diep als dat in latere jaren het geval zou zijn. Een figuur als dr. Van de Perre werd in beide groepen als bemiddelaar beschouwd. Filip de Pillecijn was redacteur bij De Standaard. Gustaaf Sap werd kandidaat op de katholieke lijst in Roeselare-Tielt en Leo Vindevogel in Oudenaarde-Ronse, terwijl ook de ex-gandavensis Arthur Mulier bij de katholieke partij terechtkwam. Anderzijds vormden sommige christendemocratische daensisten een kartel met het Vlaamsche Front. Later zou de afstand tussen de beide groepen tot een onoverbrugbare kloof uitgroeien, een kloof die in intellectuele kringen blijvend betreurd zou worden.

Naar buiten bood de Katholieke Vlaamsche Kamergroep in de periode 1919-'28 een beeld van politieke zwakheid. Er kwamen weliswaar enkele nieuwe taalwetten tot stand, waarvan de draagwijdte de Vlamingen nochtans helemaal niet kon bevredigen. Bij de behandeling van de wet betreffende het taalgebruik in bestuurszaken wilde Van Cauwelaert in 1921 de regering doen vallen, maar de meerderheid van de groep wilde hem hierin niet volgen. Het voorstel tot trapsgewijze verneerlandisering van Gent kwam in 1922 wel door de Kamer, maar in 1923 steunde de groep uiteindelijk het halfslachtige voorstel-Nolf. De legerwet was in 1927 opnieuw voorwerp van grote verdeeldheid in de groep: Marck – net als de Vlaamse pressiegroepen: Landsbond, Verbond van Vlaamse Oudstrijders (VOS) – beschouwde de regeringsvoorstellen als ontoereikend en nadat de Kamergroep zijn amendementen niet had willen steunen, was Van Cauwelaert enige tijd geen voorzitter van de groep. Tegenover de scherpe kritiek van de buitenparlementaire V.B. verdedigden de politici telkens opnieuw hun houding met de verwijzing naar als hoger beschouwde belangen: de stabiliteit van de munt en de noodzaak een front te vormen tegen het herhaaldelijk opduikend anti-klerikalisme.

Na de verkiezingen van 1925 zou de groep er nog minder in slagen positieve resultaten af te dwingen, zelfs niet onder de door de Vlaamsgezinden gunstig

onthaalde regering Pouillet-Vandervelde. Wel maakte Van Cauwelaert in 1926 de verdere steun van de groep afhankelijk van het aanblijven als minister van Huysmans, wiens onderwijsmaatregelen zowat het enige lichtpunt in die periode zouden blijven. Van Cauwelaerts burgemeesterschap van Antwerpen, in de democratische coalitie met de socialist Huysmans, heeft ongetwijfeld de samenwerking bij de totstandkoming van de grote taalwetten vergemakkelijkt.

5. VAN DE BORMSVERKIEZING TOT 1940.

Uiteindelijk zouden het gebeurtenissen buiten de partij zijn die de Vlaamse minimalisten het initiatief in handen zouden spelen: de Bormsverkiezing, de onverwachte doorbraak van de Fronters in 1929, en ook wel de overgang van De Standaard in de handen van Sap, waar het blad een onafhankelijker en tegenover de Katholieke Vlaamsche Kamergroep kritischer houding zou aannemen. De electorale verschuiving maakte het de Franssprekende landgenoten duidelijk dat verder uitstel van een oplossing de eenheid van het land en de machtspositie van de katholieke partij in het gedrang zou brengen.

De historicus H.J. Elias heeft terecht de periode 1929-'32 het hoogtij van het Vlaams Belgicisme genoemd. Onbetwistbaar is de groep-Van Cauwelaert de motor geweest van het politiek mechanisme dat tijdens de legislatuur 1929-'32 de vernederlandsing van de Universiteit te Gent, de wet op het gebruik der talen in bestuurszaken en de wet op het gebruik der talen in lager en middelbaar onderwijs er door kreeg. Het was de vaste overtuiging van Van Cauwelaert dat deze wetten aan het Vlaamse volk volledige geestelijke ontplooiing zouden waarborgen en dat er aan weerszijden van de taalgrens voldoende goede wil aanwezig was om dank zij de uitvoering van deze wetten de noodzakelijke pacificatie te brengen. In die geest verwierp hij de bezwaren tegen het ontbreken van sancties die de toepassing van de wet zouden waarborgen en ook het amendement-De Schryver om de taalgrens op basis van een wetenschappelijk onderzoek vast te leggen. Typerend ook voor de speelruimte waarin de groep kon ageren, is de aarzeling bij het doorvoeren van de wet waardoor het middelbaar onderwijs vernederlandst werd: dit ontwerp werd enige tijd op de lange baan geschoven, totdat uit onderhandelingen tussen het episcopaat en de Vlaamse politici - Pouillet - bleek dat ook het bijzonder onderwijs de wet zou toepassen.

Van 1932 af, na het verkiezingssucces van de katholieke partij, richtte de politieke aandacht zich steeds meer op de grote internationale en economische problemen. Van Cauwelaert, Sap, Rubbens, Van Isacker en De Schryver aanvaardden ministerportefeuilles: meteen kregen de katholieke flaminganten meer vat op het regeringsbeleid, wat in de neutraliteitspolitiek en in de zaak-Martens duidelijk tot uiting kwam.

Na enkele jaren wekte het niettemin onbehagen dat de moeizaam verworven taalwetten niet of slechts gebrekkig toegepast werden. Van 1934 af kondigde het verschijnen van het weekblad Nieuw Vlaanderen het aantreden van een nieuwe generatie aan, die straks via De Standaard en de Katholieke Vlaamsche Landsbond voor de erkenning van de Vlaamse gemeenschap in een pu-

blikrechtelijke structuur zou opkomen. Pas na de katholieke verkiezingsnederlaag van 1936 en de hervorming van de partij zou het echter tot gesprekken kunnen komen tussen vertegenwoordigers van de KVV en afgevaardigden van de democratische vleugel van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV). Op 8 december 1936 kwam het zelfs tot een principiële akkoord tussen de beide groepen, dat voor de KVV ondertekend werd door E. de Bruyne, A. Verbist en G. Eyskens. Weldra zou blijken dat het akkoord niet de steun van de werkelijke machten in de partij had. Belangrijk voor de toekomst was echter dat er ook in de katholieke partij duidelijk een groep aanhangers van de federalistische gedachte aanwezig bleek. De groepen van Nieuw Vlaanderen en De Standaard zouden de concentratiegedachte blijven propageren.

Al met al was de katholieke partij in de laatste jaren voor de Tweede Wereldoorlog duidelijk in verval. Voor de christen-democratische formatie die zich na 1945 zou aandienen, zit er ongetwijfeld programmastof in de standpunten van het in 1937 opgerichte Jeugdfront, met als leiders o.m. Antoon Fimmers, Jan Delmartino en Jos de Saeger. Die jongeren kwamen op voor culturele autonomie, vastlegging van de taalgrens, toepassing van de bestaande taalwetten, aanstelling van staatssecretarissen en een aangepaste scheiding in de besturen, met vrijwaring van de regelmatige dienst. De geest die de grote meerderheid van de flaminganten in de katholieke partij tot 1940 bleef bezielen, wordt treffend geïllustreerd in een uitspraak van Van Cauwelaert van 1938, in verband met de denationalisering te Brussel: „Het zal niet moeilijker zijn deze wantoestanden op te ruimen dan het was een einde te stellen aan de algemene verfransing, welke gedurende een volle eeuw ons onderwijs, ons bestuur en ons gerecht hebben gemaakt tot instrumenten van volksontaarding.”

6. NA DE TWEEDE WERELDOORLOG. Anders dan de vooroorlogse katholieke partij was de in 1945 gestichte Christelijke Volkspartij (CVP) een partij met een nauwkeurig uitgestippelde structuur en een voor die tijd ongetwijfeld opmerkelijk beginselprogramma. De CVP was niet langer een bijna uitsluitend bij verkiezingen unaniem optredend blok, maar een gestructureerde vereniging waaraan de standenorganisaties bij verkiezingen hun vertrouwen zouden schenken. Het politiek gedrag en het programma van de partij zouden bepaald worden op partijcongressen, de dagelijkse leiding was in handen van een Nationaal Comité, waarin evenveel Walen als Vlamingen zetelden, onder de hoede van een algemeen voorzitter. Inzake de gemeenschapsproblemen bevatte het Kerstprogramma voor de toekomst van de V.B. interessante ideeën. Het federalisme werd afgewezen. De CVP bood „een concrete formule... waarvan in dit programma slechts de bestanddelen en leidende gedachten worden aangeduid...”. Die formule sloot in: waarborgen op nationaal plan die aan Vlamingen en Walen in de algemene leiding van de openbare aangelegenheden een gelijke invloed verzekeren; op administratief gebied de verwezenlijking van een billijke gelijkheid in de leidende kaders van hoofdbesturen en parastatale instellingen met nationale bevoegdheid; aanpassing van het taalregime te Brussel; kaderwetten waarvan de

toepassingsmodaliteiten aangepast konden worden aan de bijzondere behoeften van elke streek; een herziening van de grondwet om in het kader van de Belgische eenheid de rechten van Walen en Vlamingen tegen elke inbreuk te waarborgen. De CVP streefde tevens naar deconcentratie en ook naar decentralisatie, voornamelijk ten voordele van de provincies.

Het was in de sombere naoorlogse periode voor Vlaamsgezinde kiezers een aantrekkelijk programma. De linkse regering beseftte het electoraal gevaar: de besluitwet van minister Van Glabbeke ontnam op 19 november 1945 aan 300.000 van politieke onbetrouwbaarheid verdachte personen het kiesrecht. Niettemin kwam de CVP bij de verkiezingen van 1946 als sterkste partij uit de strijd. In de Senaat had ze op één zetel na de volstreekte meerderheid. 58 van haar 92 kamerzetels veroverde de partij in Vlaanderen, waar na de collaboratie en de repressie geen flamingantische partij naar de kiezersgunst dong.

Het zou echter tot 20 maart 1947 duren, eer de partij regeringsverantwoordelijkheid kreeg. Inmiddels was de Vlaamse opinie, na het opblazen van de IJzertoren, weer wakker geschud. De Vlaamse onrust en de Vlaamse grieven werden in het Parlement hoofdzakelijk door CVP-mandatarissen tot uiting gebracht. Het partijcongres van 1947 stelde uitdrukkelijk dat de CVP in Vlaanderen Vlaams moest zijn, van hoog tot laag. De CVP-gemeenteraadsleden werden aangespoord 11-julivieringen op touw te zetten, liefst in samenwerking met de collega's uit andere partijen. Toen opnieuw bij de traditie van de IJzerbedevaarten aangeknoopt werd, speelden CVP-ers hierbij een doorslaggevende rol. In het Parlement hield het Gentse kamerlid G. van den Daele een reeks interpellaties over de taaltoestanden in overheidsdiensten, die het naoorlogs optimisme over het eind van de V.B. de doodsteek gaven.

Het zal de historicus ongetwijfeld blijven intrigeren waarom de CVP haar interessant communautair programma pas na 1961 kon realiseren, toen haar parlementaire getalsterkte begon af te brokkelen (1949: 105 kamerzetels; 1950: 108; 1955: 95; 1958: 104; 1961: 96). De verklaring moet ongetwijfeld gezocht worden in de problemen die België na 1944 heftig verdeelden: de repressie, de koningskwestie, het schoolvraagstuk.

De repressie bleek weldra een gevaarlijke splitszwam voor de unitaire CVP. Ze kreeg een omvang die de stichters van de partij tijdens voorbereidende gesprekken in de bezettingsjaren niet voorzien hadden. In Vlaanderen had ze daarbij een duidelijk anti-flamingantisch karakter. Het politieke noodlot wilde bovendien dat leidende CVP-ers een niet onbelangrijke rol speelden bij uitwerking en uitvoering van repressiemaatregelen. Toen echter na enkele jaren de openbare opinie een meer genuanceerd standpunt tegenover de collaboratie bleek in te nemen, zouden het Vlaamse CVP-mandatarissen zijn die in het Parlement de strijd voor de beëindiging van de repressie aanboden. De CVP zetelde nauwelijks een jaar in de regering, of de besluitwet-Van Glabbeke werd gewijzigd. Meteen echter dook het spookbeeld van een nieuwe Vlaamse „dissidentie” op. Zodra De Standaard opnieuw verscheen, zou deze krant voortdurend hameren op de noodzaak van poli-

tieke eenheid onder de katholieke Vlamingen, eenheid in de CVP, „schild en zwaard van Vlaanderen”. Om deze eenheid te handhaven werd er van 1948 af gedacht aan „verruiming”. Tenslotte zouden enkele figuren uit het voormalige Vlaams-nationalistische kamp een senaatszetel in de CVP-fractie krijgen. Hun opname kon nochtans niet beletten dat de Vlaamse Concentratie in 1949 toch opdook en net voldoende stemmen behaalde om de CVP van de volstrekte meerderheid af te houden. Inmiddels lokte de verruiming bij de Frans-taligen zoveel giftige reacties uit, dat de Waalse CVP-minister van Justitie, H. Moreau de Melen, met de bedoeling het patriottisch blazoen van de partij op te poetsen, in volle verkiezingscampagne elf terdoodveroordeelden liet terechtstellen. Het voorbeeld maakte duidelijk dat er in de unitaire partij blijkbaar sterkere tegenstellingen bleven bestaan dan uit de unaniem beleden partijdoctrine viel af te leiden, meer nog, dat deze partijdoctrine tot wel zeer tegengestelde uitvoeringsbesluiten kon leiden.

VRIJDAG 10 MAART 1950, OM 20 UUR

LEO DELWAIDE

OUD-BURGEMEESTER

P. W. SEGERS

MINISTER VAN VERKEERSWEZEN

Frans VAN CAUWELAERT

VOORZITTER VAN DE KAMER

De Koning zal TERUGKEREN

Ontwerp: Letaaq. Vrij van Zegel. Verkiezing 1950 - Boek en Offsetdrukkerij HOLTROF - Antwerpen

*De Christelijke Volkspartij ten voordele
van de terugkeer van koning Leopold III (1950).*

Niettemin groeide de partij verder naar de macht. Maar het is niet zozeer de progressieve partijdoctrine die de CVP in 1950 de volstrekte meerderheid bezorgde, als wel het partijstandpunt in de koningskwesie. Het leopoldistisch standpunt van de overweldigende meerderheid in Vlaanderen was het standpunt van de CVP. Toen dat standpunt door de troonsafstand van Leopold III niet haalbaar leek, kreeg het Vlaams vertrouwen in de CVP een enorme klap. Het dynamisch beleid van een aantal CVP-ministers – taalwetten werden weer toegepast, er kwamen maatregelen ten gunste van repressieslachtoffers, de IJzertoren werd met regeringssteun herbouwd, het Harmelcentrum ging aan het werk – kon weliswaar een en ander goedmaken, het trauma zou blijven. De publikatie van de vervalste talentellingscijfers werd afgelast, maar minister Moyersoën slaagde er niet in, zijn definitieve regeling van het taalgrensprobleem door het Parlement te krijgen. Het onderwijsbeleid van de homogene regering kon echter alleen het

katholieke bevolkingsdeel bevredigen.

De partijpolitieke tegenstellingen waren er de oorzaak van dat CVP-parlementsleden in hun Vlaamse strijd in het Parlement vaak alleen stonden. De actie van Van den Daele, hoewel gesteund door iemand als H. Fayat, werd door de Vlaamse socialistische pers op hoongelach onthaald. De politieke tegenstanders hadden het door dat het uitblijven van een oplossing van het repressieprobleem en de taalgrensproblemen vooral de CVP electoraal kon aantasten en bleken dan ook weinig bereid tot een oplossing van die problemen bij te dragen. De Franstalige CVP-ers begrepen dat vaak niet. En na de verkiezingsnederlaag van 1954 kwam er een regering van socialisten en liberalen, die spoedig toch de cijfers van de talentelling publiceerde. Hiertegen kwam een Vlaamse reactie: de driepartijenactie, waaruit de Vlaamse CVP zich bij het uitbreken van de schoolstrijd terugtrok. In de oppositie legde de Vlaamse CVP interessante wetsvoorstellen ter tafel, maar de ideologische tegenstellingen waren voorlopig te sterk om een ruime consensus mogelijk te maken. Het Schoolpakt van 1958 zou veel hindernissen uit de weg ruimen.

In de buitenparlementaire V.B. kwam er van het Rodenbachjaar 1956 af een nieuwe generatie aan het woord. Van het jaar van de Brusselse Wereldtentoonstelling 1958 af stelde de nieuwe garde het probleem van de vastlegging van de taalgrens en de regeling van het probleem Brussel steeds scherper. Anderzijds hadden deze na-oorlogse flaminganten grote aandacht voor het sociaal-economisch aspect van de Vlaamse problematiek. Met de goedkeuring van de expansiewetten van 1959 brak onder CVP-impuls de regionale-economiegedachte in het Belgisch beleid door. Ten slotte verkreeg de Vlaamse CVP-groep ook dat de talentelling afgelast werd. Van begin 1960 af werd in allerlei commissies gewerkt aan een definitieve regeling van het taalgrensprobleem, maar op het CVP-congres te Charleroi op 6 maart 1960 bleek dat deze definitieve oplossing wel eens tot een breuk in het christen-democratische kamp zou kunnen leiden. De grote stakingsbeweging van 1960-'61 zou de bewustwording van de volksgemeenschappen in België nog versnellen.

Geen partij werd door de regeling van de taalproblemen onder de regering-Lefèvre-Spaak meer in beroering gebracht dan de nog steeds unitaire CVP. De betrekkelijke doorbraak van de Volksunie bij de verkiezingen van 1961 maakte duidelijk dat de tijd voor de oplossingen aangebroken was: deze oplossingen zouden echter voorheen onvermoede weerstanden oproepen. De eenheid van de partij kon voorlopig gehandhaafd worden, mede door het aanvaarden van een faciliteitenregime voor de universiteitsstad Leuven. De kritiek op de taalwetgeving heeft wel eens de reële vooruitgang doen vergeten: de Vlaamse eis tot vastlegging van de taalgrens werd gerealiseerd, een verbetering van de taaltoestanden te Brussel werd theoretisch mogelijk, uit de verdeling van de ministerportefeuilles groeide na veel onenigheid een begin van culturele autonomie, er kwam taalevenwicht in de diplomatie... Maar de faciliteiten in de Vlaamse randgemeenten rondom Brussel werden door de Vlaamse gekozenen van de CVP slechts „met de dood in het hart” aanvaard. De zetelaanpassing

Regering Eyskens (23 juni - 4 november 1958). Zittend (van links naar rechts):

A. Dequae, P.W. Segers, J. van Houtte, G. Eyskens, A. de Vleeschauwer, P. Wigny, P. Harmel;

staande (van links naar rechts): P. vanden Boeynants, Ch. Héger, A. Gilson, L. Servais, M. van Hemelrijck,

R. Huyben, R. Schevven, P. Meyers

kwam erdoor, maar inmiddels werd een begin gemaakt met de voorbereiding van een grondwetsherziening die straks waarborgen aan de Walen zou verschaffen.

Terwijl de CVP in de regering een flink stuk van haar Kerstprogramma tot werkelijkheid maakte, was zich in haar kiezerspubliek een pijnlijke evolutie bezig te voltrekken. Het tweede Vatikaans concilie zette de katholieke gelovigen tot een kritischer geloofshouding aan, die ook een weerslag zou hebben op de verkiezingscijfers van de christen-democratische partijen. De kiezersmassa begon meer regionaal te denken, wat de federalistische partijen ten goede kwam. Deze polarisatie kreeg het duidelijkst vorm in Brussel, dat zich steeds meer als derde partner in de Belgische politieke wereld kwam opdringen. Na de zware verkiezingsnederlaag van 1965 poogde de Brusselse partijvoorzitter en latere eerste-minister Paul vanden Boeynants de gemeenschapsproblemen een tijdlang in de ijskast te stoppen. Ten slotte zou de buitenparlementaire V.B. de door hem geleide regering ten val brengen en zijn partij verscheuren.

De Vlaamse eis tot overheveling van Leuven-Frans naar Wallonië, door de Vlaamse CVP gesteld van 1966 af, deed de unitaire partij van 1968 af inderdaad uiteenvallen. De Vlaamse christen-democraten waren niet langer een vleugel in de partij: zij gingen sedert 1969 een eigen partij vormen, met een Vlaams programma dat in radicalisme niet zo

heel veel verschilde van dat van de Vlaamse drukgroepen en partijen. In 1968 en ook niet in 1971 heeft de flamingantische kiezer het naar waarde weten te schatten. Nochtans was de uitwerking van de grondwetsherziening met de van CVP-zijde sinds lang nagestreefde culturele autonomie in belangrijke mate het werk van CVP-politici geweest.

Het lijkt geen twijfel dat de autonome christendemocratische partij in Vlaanderen ook in de verdere voltooiing van de V.B. een eersterangsrol zal spelen. Het zou wel eens kunnen zijn dat haar huidige structuur een vóórafspiegeling blijkt van het gefederaliseerd België van de toekomst: een overkoepelend centraal gezag met nauwkeurig omschreven bevoegdheid en daarnaast sterk autonome regionale structuren.

LITERATUUR: E. Rubbens, *Een kritiek der Vlaamsche Beweging* (1927); - L. Moeyersoen, *Prosper Poulet en de politiek van zijn tijd* (1946); - C.H. Höjer, *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940* (1946); - Ph. van Isacker, *Tussen Staat en Volk. Nagelaten Mémoires* (1953); - A. Simon, *Le parti catholique belge 1830-1945* (1958); - L. van Hove en R. Vermeire, *Zwakheid en Sterkte in de C.V.P.* (1959); - H. Todts, *Hoop en wanhoop der Vlaamsgezinden. Kroniek van de Vlaamse Beweging*, 3 dln. (1961-'71); - J. Verroken, *Twintig jaar Vlaamse weerbaarheid. De Vlaamse C.V.P. leidt de Vlaamse ontvoogdingsbeweging* (1965); - M. Cordemans, *Edmond Rubbens. Een levensverhaal met een bloemlezing uit zijn werken. 1894-1938* (1965); - *Lit'er amicorum August De Schryver, Minister van Staat* (1968); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging 1914/1939*, 4 dln. (1969); - T. Luykx, *Politieke geschiedenis van België van 1789 tot heden* (1969, tweede uitgave); - T. Luykx, *Dr. A. van de Perre en zijn*

*tijd (1872-1925) (1972); - G. Provoost en W. van den Steene,
Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. Bibliografie 1945-1970
(1972).* JORIS DE DEURWAERDER